

FOLYÓIRAT SZEMLE

GRAGGER RÓBERT EMLÉ-
KEZETE.

Az *Ungarische Jahrbücher* idei első számát kiváló alapítója, a korán elhunyt Gragger Róbert emlékének szentelte. A vezető helyen C. H. Beckernek a berlini egyetem régi aulájában tartott gyönyörű emlékbeszédét olvassuk, mely méltóképen határozza meg Gragger életének főmunkáját.

Az a feladat, melyet Gragger mint a berlini egyetem első magyarnyelvi és irodalmi professzora magára vállalt, több mint egy tudományszak ügye. Gragger elsősorban tudós volt ugyan, de nagy tanultsága kevésbé támogatta volna nagy feladata végrehajtásában, ha tisztán magyar vagy tisztán német lett volna. Gragger lényének sajátossága abban rejlett, hogy benne a magyar és német vérgenetikailag forrt egymás mellett, hogy ő magyar és német kettősségében mindkét életminőséget teljes mértékben átértette, kifejezésre juttatta és bíráló szemmel nézte. Felvidéki származású lévén a hagyományok és a vér szerint magában hordta kevert származásának minden előnyét és hátrányát. Szenvedélyesen szerette magyar hazáját szépséges vidékeivel, ezeréves történetével, erős nemzeti öntudatával s egész lelkével csüggött Németországon, a német nyelven és irodalmon, büszke volt a német tudomány eredményeire, német állampolgárságára. Így két nemzet közt állva igazán hivatva volt az összekötő kapocs, a közvetítő szerepére, a kölcsönös tiszteltet és megértés előmozdítására egy távoli magasabb európaiság nevében. Szülőhazájától elszakadva, lelke mélyén a hazátlanság érzetével tudományos és kulturpoli-

tikai tevékenységben élte ki életét. A magyar és német kultúra szellemi kapcsolatának megteremtését tudományos feladatnak tekintette. A nyitrai római katolikus gimnáziumot elvégezőként, a híres budapesti Eötvös-kollégium tagja lett, hol Gombocz Zoltán és Horváth János voltak a tanárai. Ok az egyetem tanáraival karöltve tovább fejlesztették a gimnáziumtól a lélekbe vetett csírat. Egyetemi tanárai közül legnagyobb hatással voltak rá Heinrich Gusztáv, a magyar germanisztika atyja, Katona Lajos a kiváló folklorista és összehasonlító irodalomtörténész, Beöthy Zsolt a kálvinista magyar tudós pompás típusa és Riedl Frigyes, Gragger személyes eszményképe nevelői és tudományos téren egyaránt. A budapesti egyetemen nyert ösztönzést és megtérnékenyülést az összehasonlító irodalomtörténethez való hajlama, az exakt módszert Berlinben Schmidt Erich-től és Roethe Gusztáv-tól sajátította el. Irodalmi tevékenysége 1907-ben, 20 éves korában kezdődik. Ekkor írt a párisi *La Presse*-ben a magyar irodalomról és konstantinápolyi úti emlékeiről. Működése első korszakának legjelentősebb alkotása: *Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn von Maria Theresia bis zur Gegenwart* (Bécs, 1914), mely a magyar-német szellemi kapcsolatok történetére számos új adatot tartalmaz. A magyar nyelvtudományának nagy szolgálatot tett az *Omagyar Máriásiralom* (Eine altungarische Marienklage, 1923), e rendkívüli becsű magyar nyelvemlék közzétételével. Szorgalmasan nyomozta a közép-európai országok gyűjteményeiben és könyvtáraiban a magyar

szellem, a magyar befolyás nyomait. Egész sereg apró munkája, kritikája és kiadatlan anyaga tanuskodik e munkáról. E munkásságának eredménye: *Preussen, Weimar und die Ungarische Königskrone* (1923) című tartalmas műve, mely a magyar és németországi történelmi kapcsolatokra nézve igen jelentős és tanulságos adalék.

De ép oly jelentős Graggernek szervező, kulturpolitikai propaganda tevékenysége, melyet 1916-tól kezdve fejtett ki Berlinben. Ez év augusztus 18-án nevezték ki a berlini egyetemen a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanárává s tanszéke mellé szerény keretek között egy magyar szemináriumot is szerveztek. A dolgnak olyan színe volt, mintha Berlinben politikai okokból a háborús lelkesedés hevében egy fölösleges tanszékot szereztek volna, valójában pedig egy politikai alkalom jött kapóra, hogy életre keltsenek egy tudományos szükségletet. Gragger a rábízott keveset kitűnően kamatoztatta. A kisdud szemináriumból csakhamar intézet fejlődött, melynek fenntartására egy barátok társasága létesült. Gragger az intézetnek ajándékozta több ezer kötetnyi magánkönyvtárát s idővel annyira fejlesztette, hogy halála után az intézet könyvtára 23,000 kötetet számlált (120 folyóirattal, 15 ujsággal). Az államtól csakhamar lektort és asszisztent, a barátok társaságától egyéb segéderőket kapott. Az intézetben hatalmas tevékenység indult meg. A rendes előadások és gyakorlatok mellett a tudományos eredmények közzététele is megindul: 1919-től az *Ungarische Bibliothek* hármas sorozata, 1921-től az *Ungarische Jahrbücher*nek évenkénti négy terjedelmes füzeté. Mint lelkes magyar, kötelességének érezte, hogy a magyar szellem virágait, a magyar történelem főmozzanatait, a régi és új magyar állam lényegét Németországgal megismertesse előadásaiban és kiadványaiban. A háromkötetes *Bibliographia Hungariae*-ben megalkotta a Ma-

gyarországra vonatkozó idegen nyelvű munkák bibliográfiáját. Tervezett egy realexikont a magyar kultúráról, egy nagy magyar-német szótárt, népköltészet kiadványt stb. Kiadás előtt áll *Altungarische Erzählungen* című anthológiája. Röviddel halála előtt jelent meg *Ungarische Balladen* című munkája, mely bizonyos tekintetben Gragger tudományos életművének a koronája. Széles körök innen ismerték meg először a magyar balladát s vele a magyar léleknek egy fontos részét. Bevezetésében rámutat a magyar ballada helyére a világirodalom keretében. A népballadáról a műballadára térve Arany Jánost mutatja be, ki a népdal természetes szépségét finom érzékkel oltotta be nagy tanulmánnyal és költői lángelmével megalkotott balladaköltészetébe. Csodálkozva áll meg az ember ekkora munkásság előtt, melyre a 39 éves férfi halála előtt visszatekinthetett. Elismerésben sem volt hiány. 1921. január 22-én a berlini egyetem rendes tanárává nevezték ki, a pécsi egyetem pedig tiszteletbeli rendes tanárává választotta érdemei elismeréséül. Gróf Klebelsberg Kuno magyar kultuszminiszter támogatásával megszervezi a *Collegium Hungaricum Berolinense* internátusát érettebb egyetemi hallgatók és ifjabb kutatók számára, kik a berlini főiskolákon és kutató intézetekben dolgozni akarnak. Az internátus céljaira a magyar kormány költségén palotát vásárolt az egyetem közelében. Egy másik palotát pedig a szomszédságban a magyar intézet számára a porosz kormánytól kapott meg. Sikereiben nagy része volt egyénisége varázsának, magas műveltségének, a legkülönbözőbb körökben való társadalmi otthonosságának, sajátos értékű emberi jellemének.

A Gragger Róbert arcképével díszített füzet Becker szép emlékbeszédén kívül magában foglalja még Gragger rövid életrajzát és műveinek bibliográfiáját. Csúry B.

BUDAPESTI SZEMLE, 1926. május. Tartalmából kiemeljük: *Báró Wlassics Gyula:* A kisebbségi jogvédelem és a nemzetek szövetsége. – *Papp Ferenc:* Gyulai költészetének értékei. – *Csorba Ferenc:* Az emberi fajok kérdések. – *Voinovich Géza:* A virrasztók. (Elbeszélés.) – *Vargha Gyula:* Kézai Simon mester. (Költemény.) – A kritikai rovatban *Arday Pál* ismereteti *Lukinich Imre:* A szatmári béke története és okirattára c. művét.

1926. június. *Berzeviczy Albert:* Gyulai Pál emléke. – *Ferenczi Zoltán:* Deák egy ismeretlen felirata. – *Kenedy Géza:* Háború és népszaporodás. – *Bartóky József:* A temetőig együtt megyünk. – A színházi szemlében vg. bírálja többek közt *Herczeg Ferenc:* A hid és Majomszínház c. darabjait.

1926. július. *Br. Wlassics Gyula:* A magyar államnyelv. – *Zelovich Kornél:* A Magyar Tud. Akadémia hatása a technikai tudományok fejlődésére. – *Kornis Gyula:* A magyar kultúrpolitika száz évvel ezelőtt. – *Horváth Jenő:* Széchenyi első angol útja.

1926. aug. *Bartók György:* Széchenyi és Fichte. – *Zeis István:* Az entente jövője és a franciák. A kritikai rovatban *Nagy Miklós* ismerteti *Takáts Sándor* új könyvét: Magyar nagyszónokok. – r. r. bírálja *Erdős Renének Báró Herzfeld Clarissz* c. regényét. Cs. B.

EGYETEMES PHILOLOGIAI KÖZLÖNY. Alapították: *P. Thewrewk Emil* és *Heinrich Gusztáv.* A M. T. Akadémia támogatásával és a budapesti Philologiai Társaság megbízásából szerkesztik: *Kerényi Károly* és *Koszó János,* Budapest, 1926. L. évf. I–III. füz.

Az ötvenedik évfolyamába léonó E. Ph. Közöny együttes I–III. száma *G. Némethy sexagenario sacrum,* a hatvanéves nagy, Európászerte ismert és becsült filológusnak, Philologorum Hungariae princeps-nek, Némethy Gézának van szentelve.

Némethy egy ideig a kolozsvári egyetemnek volt tanára, most a budapesti tudomány egyetemen tanít, de latinul, németül, magyarul írt tudományos műveivel a legnagyobb klasszika-filológusok között foglal helyet már régóta. A másik nagy filológus, az immár 70 éves *Csengery János* nyitja meg a füzetet Sapphóból készült művészi fordításaival. – *R. V.* (Vári Rudolf) latin nyelvű értekezésében a görög epikusokhoz közöl néhány megjegyzést. – *Hornvánszky Gyula:* Szövegkritikai tartozások, Diodoros egy helyéhez és Aristoteles két helyéhez közöl szellemes javításokat. – *Vindiciae Laoniceae ab Eugenio Darkó conscriptae.* Laonikos Chalkondyles műveit nemrég adta ki Darkó Jenő, a M. T. Akadémia költségén. Emendatióit a II. kötetben fogja megvilágítani, míg ez megjelenik, ez értekezésében Laonikos előadásáról szól, bebizonyítva, hogy az író homályosságai és a szokottól elütő szói és szóalakjai abból magyarázandók, hogy nem szerette az attikai írók nyelvét és inkább követte Herodotot és a köznelvet, – *Husztai József:* Hippokratészi hagyomány nyomai Ovidiusnál. Ovidius az Ars am.-ban 50 disztikonban a női arc szépítéséről ad recepteket. Ezek forrása a *Corpus Hippocraticum* és érdekes kultúrtörténeti adat, hogy a kozmetika tudománya Hippokratéstől Ovidiusig, tehát néhány századon át, alig haladt vagy változott. De Ovidius nem az eredeti forrásból merítette receptjeit, hanem a korában gazdagon felburjánzott kozmetikai irodalom valamelyik szakszerű receptkönyvéből. Am az ő verselő ügyessége kellett hozzá, hogy pattozgo disztikonokba tudja kényszeríteni a száraz adatokat. – A Budapesti Philologiai Társaság 1925. nov. hó 25-én tartott ünnepi felolvasó ülésén ünnepelte Némethy Gézát, Az itt elhangzott felolvasások teszik a füzet nagyobbik részét. *St. Székely:* *G. Némethy LX. aeatatis annum implevit.* Klasszikus szépségű latinsággal foglalja össze

Némethy Géza tudós pályafutását. Némethy 18 éves korában az egyetemre iratkozva oly tudást vitt magával, hogy tanárait, kollegáit meglepte. Kitüntetéssel letéven tanári vizsgálatát, Lipszében Ribbecket, Berlinben Vahlent hallgatta. Hazatérvén gimnáziumi tanár, majd az Eötvös-kollégium klasszika-filologusa lett. 25 éves korában egyetemi magántanár, 35 éves korában rendkívüli, nemsokára Kolozsvárt rendes egyetemi tanár lett. Nemcsak óriási, hanem rendkívül nyomós tudományos tevékenységet fejtett ki: 36 önálló könyvet adott ki, melyek között a szakkörökön túl a magyar közönséghez közelebb állanak a Vergiliusról és a római elégiáról írt pompás művei, megversekötete, mely *Az Ész Tragediája és egyéb versek* címen 1925-ben jelent meg. – A következő 4 dolgozat szorosan kapcsolódik az ünnepelt munkásságához: *Förster Aurel Euhemerum* címen Némethy, első kritikái kiadásáról ír, kimutatva, hogy a 20 éves tudós ügyesen szállt szembe a nagy Bentleyvel, s a mai kritika is csak azt állapíthatja meg, hogy csak részben tévedett, részben igaza volt. – *Kerényi Károly: A gyűjtőgató szerelem* címen Némethy Ovidius-konimentárijához ad korrekturát. – *Moravcsik Gyula: A Heléna és Faust-jelenet történeti kerete.* Némethy a Kisfaludy-Társaságban *Heléna és Faust* címen művelődéstörténeti esszéivel foglalta el székét. Moravcsik ehhez kapcsolódó tanulmányában kimutatja, hogy Goethe hatalmas előtanulmányokat végzett e jelenethez, melynek helyét részletesen vázolt forrásai alapján Sparta környékére tette. – *Marót Károly: Költészet és filológia* címen mélyrehatóan fejtegeti a költészet és tudomány viszonyát. – Némethy köszönő szavaival zárul az ünnepi ülés s ezekkel zárul az ünnepi füzet is, melyet elől az ünnepelt tudós arcképe díszít, közbeneső hézagait meg Kallimachos apró költeményeinek fordításai töltik be.

Dr. Kiss Ernő.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK.
Kiadja a Magyar Földrajzi Társaság. Szerkeszti: dr. Cholnoky Jenő. 54. évf. 1926. 1–6 füzet.

E folyóirat tudós gárdája évtizedek óta állandóan felszínen tartja a földrajztanítás reformálásának kérdését és módszerének megvitatását. Dr. Cholnoky Jenő: *A térképről* írott értekezésében ismerteti azon elveket, melyek szem előtt tartásával készül a Magyar Földrajzi Intézet kiadásában az új földrajzi atlasz, melynek egy próbálapja mellékelve van a folyóirathoz. – Dr. Erődy Kálmán: *A földrajztanítás és a térkép-ről*, dr. Pécsi Albert: *A térképvetületek alkalmazásáról* értekeznek. E céltudatos munkának eredménye, hogy a magyar középiskolai tanításban a földrajz kezdi elfoglalni a megillető helyét a kellő óraszámmal. Ez a tudós gárda adta dr. gróf Teleki Pál és dr. Varga György szerkesztésében a középiskolai tanárok kezébe: *A modern földrajz és oktatása* című kézikönyvet, melyhez fogható módszertani könyvvel egyetlen más tárgy sem rendelkezik.

Dr. Wallner Ernő emberföldrajzi tanulmánya a dunántúli Pinka-folyó völgyében élő: *Felsőőrvidéki magyarság letelepléséről*, dr. Pécsi Albertnek: *A népmozgalmi jelenségekről* és dr. Mihalik Lászlónak: *A Tétényi plató földrajzá-ról* írott értekezése tart még számot az olvasók nagyobb érdeklődésére. Minket erdélyieket különösebben érdekel Bányay János székelykeresztúri tanárnak, a Hargita kutatójának képekkel illusztrált cikke: *A Hargita gázforrásairól*, melyben a szénoxidot és kevés kénhidrogént tartalmazó gázforrásokat csoportosítja száraz és vízzel elegyes gázforrásokra és ismerteti megjelenésük különböző formáit.

Apró közlemények, földrajzi hírek, az irodalom rovatában a fontosabb idegen nyelvű földrajzi tárgyú könyvek és folyóiratok ismertetése egészítik ki a füzetek tartalmát.

Dr. Tulogy János.

IRODALOMTÖRTÉNET. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata. Szerkeszti: *Pintér Jenő*. 1926. évf. 3–4. szám.

Szász Károly: Gyulai Pál emléke. (Elnöki megnyitó születésének százados évfordulóján.) Gyulai Pálnak, mint műbíró-nak, költőnek, irodalomtörténésznek lelkes hangú, szép jellemzése. – *Gábor Géza: Zempléni Arpád.* Az 1919-ben elhunyt jeles költőnek egész költészetére kiterjedő jellemzése. Ifjúkorában a kor hatásának hódolva sivár életfelfogást, kínzó csüggedést fejez ki költészetében. Szerelmi regényében az erotikus hang is megszólal lantján, de házassága után, mintegy önmagára ébredve elfordul múltjától. A rokon népek ősi költői világához fordul ihletért s kisebb elbeszélő költeményeiben kifejező, költői nyelven a turáni mithosz mesevilágát rajzolja. – *Lakatos Dénes: Péterfy Jenő ifjúkori levelei.* – *László Vince: A Halotti Beszéd úgynevezett Könyörgéséről.* Nem könyörgés, hanem a HB.-hez szervesen kapcsolódó befejező rész, mely kifejezi az egész beszéd célját: hogy imádkozásra buzdítsa a hallgatóságot a halott lelke nyugalmaért. – *Alszegehy Zsolt: Jelentősebb irodalomtörténeti munkák.* Két művet bírál. *Szinnyei Ferenc: Novella és regényirodalmunk a szabadságharcig* I. k. E munka két szempontból jelentős: a kor izléséről ad hiteles képet, másrészt az értékelés alapjául szolgáló irodalmi milieut tárja fel. – *Borbély István irodalomtörténetének* második kötete „önállóbb, nagyobb elmélyedéssel, szabadabb, függetlenebb értékeléssel, egyes nagy fejezeteiben sokkal több gondnal készült, mint az első. Elvezetés és tanulságos könyv, egy tanult, gondolkodó, elmélyedni szerető főnek szép alkotása.” – *Pintér Jenő* bírálatát *Tabéry Géza Szarvasbika* című regényéről a Pásztorúzból már ismerjük. – *Deák Viktor Erdős Renének Baró Herzfeld Clarisz* című regényéről megállapítja, hogy jellemei helyiel-közzel az

élményszerűség hatásával vannak reánk, de alakjai elrajzoltak, visszataszító tárgyával, felháborító cinizmusával olcsó szenzációra pályázik. – *B. B.* szerint *Móricz Zsigmond Kivilágos kivríradtig* című regénye az írónak egyik legsikerültebb munkája, de igen sötét, szomorú képet rajzol a vidéki társadalomról. A hibákat világosan látja, de az erényeket nem akarja meglátni. – *Z. A.* szerint *György Lajosnak Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája* minden dicséretet megérdemel, mert átmentett a jövőnek sok-sok értékes adatot. – *H. L.* ugyancsak *György Lajosnak Balogh Endre emlékezete* című munkájáról megállapítja, hogy ritka megbecsüléssel örökítette meg az erdélyi magyar irodalom első halottjának emlékét. – *T. F.* röviden méltatja *Kristóf György és Bitay Arpád Mauriciu Jókai* című könyvét. – *A hírek* közt olvassuk, hogy *Mikes Kelemenek* 11 levelét lefordították románra. – *Gárdonyi Géza*nak *Bor* című színművét Ujvidéken szerb nyelven mutatták be. A fordító a darabot annyiban változtatta meg, hogy bor helyett pálinkát vett be a szövegbe. Címül is azt kapta a darab, hogy: *A pálinka.* – *A Gyurkovics-lányokat* Madridban nagy sikerrel mutatták be. – Erdekes adatok *a világ könyvterméséről 1924-ben:* Németországban 23.599, Japánban 13.834, Angliában 12.706, Franciaországban 9403, az Egyesült Államokban 9012, Magyarországon 2085, Svájcban 1610, Spanyolországban 1490, Norvégiában pedig 1160 könyv hagyta el a sajtót.

5. szám. *Baros Gyula: Szép Ilonka halhatatlansága.* Azon vonatkozások ismertetése, melyekből kitűnik, hogy költőinket mennyiben foglalkoztatta irodalmunk e kis remeke. – *Alszegehy Zsolt: Jelentősebb szép-irodalmi alkotások.* Szemléjében mindenekelőtt kiváló költőnk: *Reményik Sándor* új verskötetét (*Atlantisz harangoz*) méltatja. E versek egy meleg, érzékeny,

nemes szív hangjai. Nem szereti a zajt, küzdelmet, szenvedélyt, csak a földjéhez ragaszkodó nővényvilágot. Szava a halkabb, őszibb élet üteme. Stílusa is a mély érzés emberét revelálja. Tudatos művészete mindig megőrzi az önkéntelenség színezetét s ez még inkább növeli igazságát, hatóerejét. – *Pálffy né Gulácsy Irén* a bírálót a német írónőre: *Clara Viebig*-re emlékezteti. Égető problémákat látnak meg és tárnak fel kegyetlen őszinteséggel, de megvan bennük a művészi hatást zavaró törekvés is: a megdöbbenteni akarás. Mint minden naturalista író, Gulácsy Irén is kettőre ügyel: az érzéki fellángolások pathologikus hűségére és a torzító túlzásra. Mindez a sajátság megtalálható a *Hamueső* c. regényében, melyet a bíráló szív nélkül írott mesterséges műnek érez. Gulácsy Irén írásait mesterkélté teszi a stílusa is, melynek kifejlesztésében kétes értékű érdeme van Szabó Dezsőnek is. Két mozzanat jellemzi: a túlságosan egyéni szómegválasztás és a túlságosan durva realitáshalmozás. Szándékos keresettség-fitogtatás öllekzik itt a naturalissal, a túlságos természetességgel. A *Förgeteg*-ben mintha az eredetiségét az izléstelenséggel tévesztette volna össze. Alávalónak, rútnak mutatja be a parasztot, életre méltatlannak, ocsmánynak az arisztokratát. Pedig a regény problémája véres magyar probléma volna érzékieskedés nélkül is. Egyes alakokat aprólékos hűséggel tud végigvezetni, de az egységes regénymese fonala még összegubancolódik a kezén. – Sokkal rokonszenvesebb a *Szabó Mária* művészete. A *Felfelé* valami egyedülálló, finom női művészet munkája. Az író női magyar egyénisége azoknak a hagyományoknak méltó folytatása, amelyeket a magyar irodalomban Kaffka Margit és Tormay Cécile képviselnek. A regény hősnőjében az emberi probléma a nemzetivel olvad össze, megoldását az író gondos lélekfejlesztéssel, aprólé-

kos, de mindig meleg lélekrajzzal teszi igazzá és egyben széppé. Meséje kerek, következetes, egységes. Alakjai jól meglátott, jól elképzelt alakok. Második regénye, az *Apassionata* nem ily sikerült. Van abban is szépség, de valami kidolgozatlanúságot érzünk rajta. – *Horváth Béla* Szinnyei Ferencnek. *A regény c.* tanulmányát bírálja. Szinnyei regényelmélete a kérdés gondos, rendszeres elemzése. A logikusan felépített tanulmány nagy olvasottságra támaszkodik s szorgalmas munka eredménye. – *H. B.* szerint *Máté Károly* tanulmánya: *A magyar önéletírás kezdetei* töretlen úton jár. Szép készültséggel, behatóan ismerteti a régi magyar önéletírásokat. – A *Figyelő* rovat a *marosvécsi Helikonról* ad hírt: az erdélyi hírlapíróknak és íróknak arról a múlt nyári összejöveteléről, mely határozataival útmutatást szándékozott adni az erdélyi irodalom fejlődésének. A meghívott írók többsége „progresszív” volt, határozataik is ilyen értelműek. – A *Hírek* közt olvassuk, hogy a mai Magyarországon ma már évenként anynyi új könyvet nyomtatnak, mint a régi Magyarországon. A múlt évben 3921 új könyv jelent meg.

Dr. Csúry Bálint.

MAGYAR NYELV, 1926. év-folyam. E kitünő folyóiratnak múlt évfolyama is számos nagyjelentőségű tanulmányt közöl. A legfontosabbak egyike *Szinnyei József: A Halotti beszéd hang és alakana.* A szerző nemcsak a finnugor összehasonlító nyelvészetnek ma legkiválóbb, európai híru tekintélye, hanem az Arpádkori magyar hangtörténet tudományos buvárlatának is ő a megindítója s e téren is irányadó tekintély. Sajat évtizedes buvárlatai, meg *Melich János* és *Gombocz Zoltán* hangtörténeti vizsgálatain épül föl az a mintaszerű tanulmány, mely legrégebb összefüggő nyelvemlékünk hang és alakrendszerét a nyelvtörténeti kutatások mai

színvonalán mutatja be. – *Melich János: Orsoya.* E helynévben az *Ürsü* – *Ürs* ómagyar személynév rejlik. Ebből lett szabályszerű hangváltozással szláv *-ev* képzővel *Ursevo*, *Urseva* (= Ürsé, Ürsföldje) s ebből ismét a magyar *Ursova* – *Orsova*. A név a mellett is tanuskodik, aminek egyébiránt történeti bizonyítékai is vannak, hogy a IX. században az Aldunánál tekintélyes számú magyarság is lakott. – *Gombocz Zoltán: Ürs és Orkény.* Mindkét szó a török *Ür* – *Ir* (= férfi) kicsinyítő képzős származéka s különösen az *Ürs* (régebbi: *Ürs*) név az Árpádkor leggyakoribb magyar személynévei közé tartozott. – *Erdélyi Lajos: Az udvarhelymegyei székelység nyelvi kapcsolatai.* Főként a Dunántúllal s az ezzel kapcsolatos részekkel mutat közelebbi egyezést. – *Balogh József: A hangos olvasás és írás.* A szerző adatokkal bizonyítja azt a mai ember előtt feltűnő s mégis természetes jelenséget, hogy az ókorban és a középkorban magánosan is fenhangon olvastak az emberek. – *Melich János: Régi magyar hatás a tót nyelvre.* A szerző a szláv filológiától egészen elhanyagolt területre vezet bennünket s e megkezdett tanulmányában a magyarnak a tót nyelvre gyakorolt hatását tárja föl. – *Klemm Antal: A vagy kötőszó eredete.* A *val* (= esse) ige származéka, mint a *vajjon*. – *Zsirai Miklós: Feleség.* Alapja a *fél* szó, melynek eredeti jelentése, „pars dimidium.” Számos jelentés mellett a *fél* szónak a kódexek korában „hitves, coniunx” jelentése is volt. A ma használatos *feleség* az ilyen szavak csoportjába tartozik: *asszonyság* (= asszony), *uraság* (= úr), *rokonság* (= rokon). – *Melich János: Mohamedán-török személynevek Turóc megye XIII. századi nemességénél.* A tanulmányból kitűnik, hogy Turóc megyében még a 13. században is éltek török személynévű magyarok, pl. *Muryn v. Muren* (tótul = szerecsen), *Vahud* (az ismert Vahot, Vachott

Család őse) (= a törökségben gyakori *Wahid* név), *Bessenew* (= besenyő), *Itimer* (ma is élő török személynév), *Ethej*. Ebből az következik, hogy a turóci fensíkra bevándorolt magyarok között lehettek magyar műveltségű, mohamedán vallású bolgár-törökök. – *Balogh József: Szent Gellért és a „symphonia Ungarorum.”* Az ismert anekdota újabb értelmezése. – *Melich János: Kicsinyítő -nok -nök képző.* Ilyen elavult régi magyar kicsinyítő képző van a következő helynevekben: *Keréknük* – *Keréknök* (= Kiskerek), *Szónuk*, *Szónok*, *Szolnok* (= szócska). – *Horger Antal és Cs. Sebestyén Károly: Kémény és kemence.* A *kémény* szó eredetileg „kandallóféle fűtőkészülék” jelentett nyelvünkben. E szónak *-ca -ce* kicsinyítő képzős magyar származéka (tehát nem szláv kölcsönzés) a mai *kemence*. – *Melich János: Szolnok.* A *Szolnok* helynévnek vélt szláv eredete alapján a történettudomány a sószállításra vonatkozólag egy nagy mesét gondolt ki, melynek semmi alapja nincs. Szláv *Szolnik* nevű hely sehol sincs. Maga a *szolnik* köznévi is aránylag újabb keletkezésű szó a szlávban. A *Szaunik* – *Szounuk* – *Szónuk* – *Szolnok* eredetileg magyar személynév volt. Képzője a *-nik* ugyanaz a kicsinyítő képző, amely a *Becsenük* (felde), *Imik* török eredetű személynévekben, meg a *Keréknük* – *Keréknék* (= Kiskerek) magyar helységnévben van. Tehát *Szónuk* = szócska. Ugyanebből az alapszóból *-d* és *-sa* kicsinyítő képzővel is mutatható ki árpád-kori magyar név: *Szód* és *Szósza* (mindkettő ’szócskát’ jelent).

Dr. Csúry Balint.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának Közlönye. Dr. Lukinich Imre közreműködésével szerkeszti dr. Rédey Tivadar 1925. I–IV. füzet. Tartalmából kiemeljük: Dr. Hóman Balint: *Grof Apponyi Sándor ravatalánál* (beszéd). –

*A félszázados Magyar Könyv-
szemle.* Visszatekintés a Könyv-
szemle félszázados pályájára. –
*Lukinich Imre: A magyar bib-
liografairás első kísérletei.*
Czvitinger, Spangár András,
Schmeizel, Bod Péter összeállí-
tásai, könyvkereskedők, nyom-
dák árjegyzékei a 18. század
második felében, könyvtárak katalo-
gusai. – *Jakubovich Emil: Az
eredeti Bonfini-kódex második
töredéke.* Az első Nürnbergből,
a második Szegedről került a Ma-
gyar Nemzeti Múzeum kéziratár-
rába. Jakubovich megállapítja
róluk, hogy a nagy humanista
felügyelete alatt János scriptor
által tisztázott, a Corvinában
elhelyezett első, eredeti másolati
példányának két csodálatos mó-
don összekerült darabja lehet. –
*Hoffmann Edith: Középkori
könyvkultúránk néhány fontos
emlékéről.* – *Lukcsics Pál: Sa-
lamon magyar király leányának
históriája.* A turini nemzeti
könyvtár egyik 14. századbéli
kódexében egy regényes történet
maradt fenn, mely Salamon ma-
gyar király leányának, a szép-
séges Jankának viszontagságos
élettörténetét beszéli el. Ezt a
kéziratot és annak tartalmát
ismerteti a szerző. E his-
tóriának irodalomtörténeti szem-
pontból van nagy jelentősége. A
meseváz, amint Lukcsics tudósi-
tásából megismerhettük, a ma-
gyar népmesekincsben is fölta-
lálható. – *Baros Gyula: Jókai a
szépirodalomban.* A Jókai Móra
vonatkozó költői művek biblio-
gráfiája. – *Dr. Sulica Szilárd:
A múzeumi levéltár és legújabb
gyarapodásai.* – *Havran Dá-
niel: Petrik Géza (nekrológ).* –
*Dr. Lukinich Imre: Jelentés a
Magyar Nemzeti Múzeum Orsz.
Széchenyi-könyvtárának 1921. évi
állapotáról.* – *Apponyi Alexan-
der Graf: Hungarica. III. Band.
Besorgt von L. Dézsi. München,
1925.* Ismerteti: T. V. M.

Dr. Csúry Bálint.

MAGYAR BIBLIOFIL SZEM-
LE II. évfolyam 4. szám.

Sikabonyi Antal szép és tar-
talmas folyóiratának, sajnos,

utolsó száma jutott el hozzánk.
Ezt annál inkább sajnálhatjuk,
mert e folyóirat úttörő munkát
végzett a magyar könyvkultúra
terén. Programja: a szép és jó
könyv kultuszának terjesztése a
magyar földön, valóságos nem-
zeti célt szolgált. „Belekapcsolód-
va a kulturális élet nemzetközi
mozgalmaiba, segített megterem-
teni azt az atmoszférát, amely-
ben a magyar könyv eredménye-
sen dokumentálhatja a külföld
felé s bent az országban a ma-
gyar erőt és a magyar jövőt.”
Két évi fennállása alatt pro-
gramját nem valósíthatta ugyan
meg, de mint a szerkesztő helye-
sen mondja bucsúzójában: egy
programra, mely nemzeti célt
szolgál, nem szűnhetik meg egy
lappal. Utolsó számának főbb
cikkei a következők: *Henriot
Emil: A könyvkedvelés dicsérete.*
Nincs igazuk azoknak, akik a
szép, finom, eredeti kiadású ritka
könyvek kedvelését egyéb gyűj-
tőmániával egy kalap alá fog-
ják. Gondoljunk a régi írók ere-
deti kiadásaira, melyek idők
folytán különböző okok miatt
nagyon megfogyatkoztak. A kü-
lönböző kiadások igen sokszor a
szöveg változásával, fejlődésével
járnak, sőt még az egyes kiadá-
soknak is vannak néha változa-
tai. Ha nem volnánk tekintettel
az eredeti kiadásokra, sohasé
tudnók létrehozni e művek kri-
tikai kiadását. Molière némely
darabja a cenzura miatt egészen
megcsönkített állapotban maradt
az utókorra. Ezeknek teljes alak-
ját lehetetlen volna visszaállítá-
ni az erősen megritkult első ki-
adások ismerete nélkül. – *Kéky
Lajos: A Nemzeti Színház sugó-
könyvei.* A Nemzeti Színház 3635
kötetet tartalmazó könyvtára
fölfedezetlen bányája a magyar
dráma történetének. Számos pél-
dánya őriz elfelejtett eredeti és
fordított darabokat, többieket a
szerzők, illetve fordítók kezeirá-
sában. Némelyik valóságos reli-
quia. Legnagyobb kincseinek
egyike *Shakespeare Szentiványi
álmának Arany János-féle for-
dítása* a nagy költő saját kézira-
tában. Pontos reliquia *Az ember*

tragédiájának első rendező példánya Paulay Ede kéziratában, szereposztásával és rendezői utasításaival. — *Elek Arthur: Fáy Dezső, a könyvillusztrátor.* Napjaink egyik legnagyobb magyar illusztráló-művészéről írt tanulmány. Különösen sikerültek a *Nagyidai cigányokhoz* készült rajzai. A cikkhez mellékelve van a művésznek néhány szép fametszetű illusztrációja. — *Szilágyi Géza: Fejezetek az erotikus irodalom bibliográfiájából és bibliográfiájából.* — *Hoffmann Edith: Váradi Péter kalocsai érsek könyvtárának maradványai.* A Mátyás-korabeli nagyműveltségű főpap elpusztult könyvtárának újabban fölfedezett darabjai. — *Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára.* Rákóczi rodstói könyvtárában a 18. századeleji kultúrának mindenfajta ága képviselve volt. Két dolog hiányzott elvileg a könyvtárból: a szépirodalom és a fölvilágosodás propagandája. Vallásos lélekének méltó kerete a 290 kötetnyi könyvtár, melynek lapjairól a *princeps christianus* gondolatvilága szól hozzánk. — *Lukinich Imre: A Budapesti Szemle történetéből.* A szabadságharc után szellemi életünk vezetői szükségét érezték egy Szemle létesítésének a magyar közönség szellemi látókörének tágítására s az európai eszmeáramlatokba való bekapcsolódására. Csengery Antal, az első szerkesztő heroizmusának és báró Sina Simon bőkezűségének sikért a Budapesti Szemleben e folyóiratot megteremtteni. A rövid idő alatt nagy tekintélyre emelkedett folyóirat körül a tudományos és irodalmi élet legkiválóbbjai csoportosultak. A cikk végén érdekelt összeállítás van a Szemle dolgozótársairól és tiszteletdíjaikról. — *Sikabonyi Antal: Romain Roland a magyar irodalomban.* A cikk, mely a zürichi *Liber amicorum Romain Roland*-ban francia nyelven jelent meg először, rámutat, hogy a legnagyobb magyar költők a humanitárius gondolatoknak, az ideáлизmusnak is nagy képviselői voltak s sok közös gondolatuk

volt a nagy francia apostollal. Természetes, hogy a magyar közönség oly nagy megértéssel és szeretettel fogadta R. R. műveit s üdvözölte az íróban az elnyomott népek és a szenvedés emberiség igazi barátját. Fölsorolja R. R. magyarra fordított műveit, rámutat magyarországi hatására. — *Szalay József: Ajánlással és kézírással ékes könyvek.* — *Kéky Lajos: Ravasz László könyvtára.* — *Csekey István: Jókai az orosz, lett és litván irodalomban.* — *Ferenczi Zoltán: Jókai külföldön* (Rákosi Jenő előszavával). A szerző összeállítja a Jókai-fordítások bibliográfiáját. — *Akantisz Viktor* felvilágosít, hogy a *Magyar Bibliofil Szemle* nyomdatechnikai díszítésével a régi magyar könyvdíszeket használta föl. Második évfolyamában a 16. századi ilyen könyvdíszek egész seregét közölte mint kezdőbetűt, fej és zárólécet. *Dr. Csűry Bálint.*

MAGYAR PEDAGOGIA.

A Kornis Gyula közreműködésével Nagy J. Béla szerkesztésében megjelenő pedagógiai folyóirat 1927. évi 1–2. kettős száma Mitrovics Gyula székfoglaló előadását hozza *Szanálás és nevelés* címen. Sötét színekkel festi a nemzet életét a háború előtt meghatározó és széttagoló különböző irányú folyamatokat, melyeknek egyoldaluan intellektuális túlsúlya az érzelmi élet kultuszának elhanyagolását hozta magával. A nemzetiségek lakta perifériákkal való törődés a földmivelő rétegek elhanyagolását vont maga után. Ez ma már általánosan elismert tévedése volt a magyar iskolapolitikának, melyért a magyarságnak kegyetlenül nagy árat kellett fizetnie. Pszichológiai megfontolások alapján sürgeti az érzelmi nevelés intenzívebbé tételét, mert az érzelmi hatás maradandóbb értékű, mint az értelmi, minthogy állandó lelki diszpozíciókat terem. Ugy tetszik nekünk, hogy ez a székfoglaló sokkal erősebb a bajok diagnosizálásának megállapításában mint a gyógyuláshoz vezető esz-

közök és módok feltárásában. A nemzet életére elsősorú jelentőségű kérdést tárgyal, de csak vázlatosan. Fejtegetésem a nemzet jövőjéért aggódo némes lélek aggodalma és félelme érzik. A folyóirat többi tanulmányai közül kiemelkedik gondolatfűzésének némes tömörségével és világnézetének hazafias ízű konzervatív irányával.

Pedagógiai elvek gyakorlati alkalmazásának igen ügyes példáját nyújtja Frank Antal székfoglalójának egy kis részlete: *Az önismeretre való nevelés módszere*. Figyelmünket legelőször fejtegetéseinek őszinte nyíltsága ragadja meg. Első sorban a tanár törekedjék önismeretre, – mondja – mert akkor a hibát előbb nem a tanulóban, hanem önmagában fogja keresni s mi hozzáfesszük: igen sokszor meg is találni. Aztán a hideg, holt ismeretet eleven, lélekformáló tényezővé úgy lehet tenni, ha kérdésekkel, beszélgetéssel tekintetét befelé, a saját lelkére irányítjuk. Ha megértjük a növendék saját lelki világát, akkor önként adja kezünkbe lelki fejlődése irányítását. Valóban úgy érezzük, hogy a szerző nemcsak világos elméjű tanító, hanem melegszívű nevelő is. Nevelői tapintata, intenciója őszintősen vezetí s lelkét megtermékenyítették azok a meleg gondolatok, melyek az ifjúságismeret és ifjúsági pszichologia művelőitől a gazdag német irodalomból felénk hangzanak. Sajnáljuk, hogy e talpraesett cikkből csak egy rövid kis ízelítőt olvashattunk.

Schusehny. *Az iskola és tuberkulózis* c. könnyen és kellemesen csengő módon ismerteti a betegség terjedésének módjait s hasznos utasításokat és tanácsokat ad elkerülésére.

Eltes Mátyás a gyengeleméjű gyermekek oktatásának törtenetéhez ad adatokat. Nagy József a fizikus tanárjelölteknek Németországban és Ausztriában való kiképzése módját ismerteti. Itt kiemeljük azt, hogy a tudományos kiképzésen kívül a kísérletezésben és módszerben való

képzésre különös súlyt helyeznek s eltérés csak abban van, hogy a kísérletekben való kiképzés az egyetemen történjék-e, vagy az egyetem után következő semináriumí év alatt. Ausztriában a tudományos és gyakorlati kiképzés párhuzamosan történik az egyetemen. Németországban ez a munka megoszlik az egyetemi és középiskolai tanárok között az egyetemen, semináriumí iskolában és a természetí tudományok fejlesztésére alkotott középponti intézményben.

A kisebb közlemények között a budapesti német birodalmi iskoláról érdekes adatokat olvasunk. S csodálkozással látjuk, hogy a kisedővönőképzők új tanterve szerint az övönőképzés Magyarországon négy éves, mi tudunkkal sehol a világon másutt nincs.

Az irodalom rovat megemlékszik a minket közéről érdeklő „Nagyenyedi Albumról” és a kolozsvári piarista gimnázium öreg diákjai által kiadott „öreg diák visszanéz”-ről, melyeknek meleg szeretettel tele sorokat szentel. Kemény Ferenc „Az elszakított magyarság közoktatásügye” c. a Magyar Pedagógiai Társaság kiadását ismerteti. „Megrendítő kultúrpolitikai dokumentum”-nak mondja, melynek az egész magyar értelmiség kezében a helye. „Ezt az őszinte ajánlást ezúttal nem frázisként értjük, hanem a legnemesebb magyar erkölcsi kategorikus imperatívus szellemében úgy, hogy a könyvet forgassák is, tartalmát vessék elméjükbe, szívéükbe.” Ennek a könyvnek, mely az illető államok törvényei, miniszteri rendeletei, hivatalos kiadványai alapján tiszteletreméltó objektivitással ismerteti az elszakított részek oktatásügyét, az élére egy gyönyörű bevezetést írt Kornis Gyula. A háború után a revans érzelmétől hevített és feszített lelkek leszerelésére kitalált pedagógiai pacifizmus igazi arcát mutatja meg benne leplezetlenül. Azét a pacifizmusét, melyet a győztes nemzetek politikus pedagógusai hirdetnek, hogy a békediktátumok által kapott szerze-

menyeiket békésen birtokolhas-
sák.

Egy folyóirat egy füzetének áttanulmányozása nem nyújt elég alapot helytálló ítélet alkotására. Ezért nem is kísértjük meg azt. Az Erdélyi Irodalmi Szemle az elmúlt év folyamán ismertette „*A Jövő Utjain*” pedagógiai folyóiratnak egy számát s kifejezte kívánságát, hogy szeretné a további számokat is állandóan figyelemmel kísérni. Erre eddig nem nyílt még alkalom. Azért e kívánságot most is kifejezzük. S ha e két folyóirat egy-egy számának összehasonlítása alapján ítéletet lehet mondani, azt úgy formázhatjuk, hogy ez a folyóirat a nemzeti hagyományok megszentelt talaján állva, a multa tekintve készíti élő megfontolt óvatossággal a jövőt; a mult évben ismertetett pedig tekintetét a jövőre függesztve, a multtal nem törődve, csupán a gyermek meleg szeretetével eltelve akarja reformálni a nevelés ügyet.

Dr. Gál Kelemen.

REVUE DE LA SOCIÉTÉ HONGROISE DE STATISTIQUE 1926. évi 1-2. száma rendkívül figyelemreméltó tanulmányt közöl *Papp Antal* tollából, *La Transylvanie comme territoire économique* (Erdély, mint gazdasági terület). Ászerint, amint egyes államok szükségleteiket kisebb vagy nagyobb mértékben képesek saját termelvényeikkel kielégíteni, szokás gazdasági függetlenségük, gazdasági önállóságuk kisebb vagy nagyobb fokáról beszélni. Ily értelemben szokás egyes területeket természeti adottságuk alapján, mint gazdasági egységeket vizsgálat tárgyává tenni. Szerző, a háború előtti statisztikai adatok alapján vizsgálja Erdélyt, mint gazdasági egységet.

Erdély geográfiailag zárt egységet alkot. Területe nagyobb, mint Belgium, Hollandia, Svájc vagy Dánia. Népség tekintetében jóval felülmúlja a béke alkotta államokat, sőt Norvégiát

is. E két szempontból tehát megfelelő egységet alkotott volna a politikai önállóságához.

A gazdasági rész tárgyalásánál a szerző Erdély kenyérmag szükségletében a hiányt az 1913-as pozitív termelési adatok alapján 600.000q-ra teszi, ami a bevetetlenül maradt ugar 25%-ának kenyérmagvak, tenyésztésére való fordítása mellett eltűnnék. A feltűnően csekély termés átlag javítása esetén Erdély egy jövedő nagyobb népszerűség kenyér szükségletét is fedezni fogja. Egyéb termelvényekből jelentékeny fölöslegek mutatkoznak kiviteli célokra.

Erdély állatállományát az 1911-es összeírás alapján közli. Végeredményben négyzetkilométerre 72 állat esik, ami mögötte marad a nyugateurópai államok állattenyésztési arányszámainak s amit a gazdálkodás extenzitásának a rovására kell írunk. Erdély legelői és rétjei megfelelő gazdálkodás mellett nagyobb állatállomány ellátására képesítettek. Állatállománya egy növekvő népesség husellátására is képes anélkül, hogy az eddigi kivitelről le kellene mondania.

Fatermelési viszonyai annyira kedvezőek, hogy az ipar fejlődése mellett is állandó kivitelt biztosítanak. A vadászat és halászat okszerű vezetés mellett jelentékeny kiegészítői lehetnek a gazdasági életnek. A bányászat termékei a só kivételével nem látják el a szükségletet. Erdély ásványi kincsei távolról sincsenek az egész vonalon feltárva.

Nem hiányzanak az előfeltételek Erdély egészséges iparosítására. Az ipari település az olcsó energiaforrást keresi. Az eddigi feltárások és becslések szerint Erdélyben 570.000 millió tonna szén vár kitermelésre. Az erdélyi földgáz mezők elraktározott gázmennyiségeit 250 milliárd köbméterre becsülik. Kihaszíratlan vízienergiája felbecsülhetetlen.

Végezetül adatokkal bizonyítja, hogy Erdély állampénzügyi szempontból is képes volna önálló állami életre.

SZÁZADOK. 1926. 1–3. sz. *Br. Wlassics Gyula: Deák Ferenc.* Halálának 50-ik évfordulójára írt mesteri megemlékezés Deákról, az ő jelentőségéről s működése történeti fontosságáról. – *Sebestyén József: A székesfehérvári prépostság és káptalan egyházi kiváltságai.* II. közleménye. A Szt. István korától a székesfehérvári püspökség megalapításáig (1777.) virágzó intézménynek levéltári kutatások nyomán adja pontosan feldolgozott történetét. – *Krajnyák Gábor: Szent István veszprémvölgyi donatiojának görög egyházi vonatkozásai.* Szerző rámutat erre az oklevélre, mint az Arpád-kori görög kultúra tanújára s bizonyítja, hogy az oklevél egyházi része a görög egyház szertartáskönyveiből és szokásaiból lett véve továbbá, hogy a veszprémvölgyi apácák Nagy Szent Vazul rendjéhez tartoztak. – *Történeti irodalom: Monumenta Ecclesiae Strigoniensis.* Collegit et edidit Ludovicus Crescens Dedek. Tomus III. (Strigonii. 1924.) Ez impozáns kötet, mely Csernoch János hercegprimás áldozatkészségének köszönheti megjelenését, az 1321–1349. közti évek okleveleit tartalmazza, sajnos, nem teljesen, mivel a világháború által okozott elváltozások miatt több, a mai Magyarország területén kívül eső levéltár anyaga nem volt fölhasználható, s *Aldásy Antal* a legnagyobb elismeréssel szól a jeles oklevéltárról, mely gazdag anyagával sok szolgálatot fog tenni a XIV. század kutatóinak. – *Reissig Ede: A jeruzsálemi Szent János-lovagrend, Magyarországon.* I. rész. (Bp. 1925. Nemesi Evkönyv kiadása.) *Patek F.* ismerteti Reissig kötetét, mely voltaképpen összefoglalása e tárgyra vonatkozó három évtizedes munkásságának. A megjelent első rész az általános történetet tárgyalja, míg a készülő második a johanniták magyarországi birtokainak történetét fogja tartalmazni. Igen értékes és alapvető munka, mely egységes történetét nyújtja a magyarországi

Johannita-rendnek, bár egy-két hibájára, melyek azonban nem csökkentik a munka értékét, kénytelen rámutatni. – *Huszt József: Platonista törekvések Mátyás király udvarában.* Minerva-Könyvtár. I. kötet. (Pécs, 1925.) Ism. *Pleidell Ambrus.* Az ókori filozófia föllendülését és annak magyar kapcsolatait tárgyalja. A magyar humanisták: Vitéz János, Janus Pannonius, később Mátyás király, továbbá Váradi Péter, Báthori Miklós, Garázda Péter és Johannes Pannonius élénk érdeklődéssel kísérték a platonista mozgalmat; sőt Johannes Pannonius, e kevésbé ismert, nagyműveltségű magyar humanista éles kritikában támadta Platon imádoit. – *Hegyaljai Kiss Géza: Nagyasszonyok a magyar reformációban; Lorántffy Zsuzsanna fejedelemsasszony; Arva Bethlen Kata.* E három mű alakjai megérdemlik figyelmünket. A már említettekén kívül a Nagyasszonyok két kötetében is csaknem mind erdélyi nagyasszonyokat találunk: Bethlen Gáborné – Károlyi Zsuzsanna, I. Rákóczi Györgyné – Lorántffy Zsuzsanna, I. Apafi Mihályné – Bornemissza Anna, II. Apafi Mihályné – Bethlen Kata, Teleki Józsefné – Arva Bethlen Kata, Kemény Jánosné – Lónyai Anna. Szerző nem annyira életrajzokat, inkább eszményképeket akar adni, s mindenütt inkább a vallásos és nevelő, mint a történeti szempontok vezetik. Lorántffy Zsuzsanna és Arva Bethlen Kata önálló életrajzait bőséges bibliográfia egészíti ki. – *Lukinich Imre: A szatmári béke története és okirattára.* (Bp. 1925. M. Tört. Társ.) *Angyal David* a legnagyobb méltánnyal szól e vaskos kötetről, mely sok tekintetben bővíti és módosítja eddigi tudásunkat a szatmári békéről. Kimutatja, hogy úgy a magyarságnak, mint a bécsi udvarnak szüksége volt a békére, részletesen megvilágítja a Rákóczi ellen tervezett, de szerencsére a véletlen által megghiusult orgyilkosság részleteit, a Rákóczi-val Lengyelországba kibújdo-

sott emigráció szétmállását. Megállapítja, hogy Károlyi Sándor, bár kétszínűen viselkedett s a maga hasznát kereste, de a szatmári béke megkötésével s annak általában kedvező pontjaival hazafiasság érdemét szerezte. Maga Rákóczi is elismeri bizonyos megszorítással a szatmári béke célszerűségét Vay Adámhoz írt levelében (1712. május 20.) – *Magyary Zoltán: A magyar állam költségvetési joga.* (Bp. 1923.) Jogtörténelmi tanulmány, mely a kérdés előzményeivel is foglalkozik. – *Nikolaus Radványi: Die Archive in der Podkarpatska Rus* (Ungvár, 1923.) Gondos és lelkiismeretes hivatalos tanulmányút eredménye e kötet, mely tisztán magyar segédkönyvek felhasználásával készült. *Tóth László* örömmel állapítja meg, hogy Radványi kezében jó kezekben van a magyar szempontból annyira fontos felvidéki levéltárak őrzése. – *A Tárca* rovatban *Levéltári Közlemények* cím alatt *V – s*, örömmel emlékezik meg az Országos Levéltár szakfolyóiratáról, mely lehetővé teszi, hogy a magyar levéltárak s elsősorban az Orsz. Levéltár gazdag anyagából kisebb értekezések és publikációk a nyilvánosság elé kerüljenek. Szerény kezdet, mely azonban fejlődhetik. Adja Isten! – *A M. Tört. Társulat gyűléseinek jegyzőkönyvei* és gazdag *Folyóirat-szemle* egészítik ki az egyes füzeteket. Sajnos, ez utóbbi rovatban erdélyi folyóiratainknak, ha nem is nagyarányú, de értékes cikkeiről nem igen találunk említést. Ez oly hiány, melyet pótolnunk kell.

Dr. Ferenczi Miklós.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY. Szerkeszti: *Dr. Ilosvay Lajos, Dr. Gombócz Endre* és *Dr. Szabó-Patay József.* 58. kötet. 1926. 1–10. szám.

A Természettudományi Közlöny az 1841-ben Bugát Pál felhívására megalapított, tehát 85 éves multra visszatekintő Királyi Magyar Természettudományi

Társulat kiadásában jelenik meg. Az 58-ik évfolyamának havonként megjelenő 1–10 füzetéről tanuskodik, hogy e tartalmas folyóirat majdnem elérte a világháború előtti terjedelmét.

A folyóirat szerkesztői a Közlöny nemes alapítójának, Szily Kálmánnak, célkitűzéseit tartják ma is szem előtt. Hogy a folyóirat mennyire megfelel a hozzáfűzött kívánalmaknak, mennyire betölti hivatását – a természettudományok népszerűsítését – bizonyítja, hogy a tagok folyton növekvő száma már a 16.000-et közelíti meg. Olyan szám ez, amilyent kevés természettudományi társulat mutathat fel s egyszersmind bizonyítéka annak a pótolhatatlan kultúrmunkának, melyet a Társulat és a Közlöny végez.

Ismertet a Közlöny a természettudományokkal összefüggő minden kulturális mozgalmát, minden időszerű természettudományi kérdést, mely a nagyközönség érdeklődésére számot tarthat.

Igy dr. Ilosvay Lajos: Tudománymentő bizottság, Természettudományi kongresszus című cikkében beszámol a lapunkban különös cikkben ismertetett természettudományi kongresszusról.

Dr. Ilosvay Lajos: A tihanyi biológiai állomás alapkövetétele alkalmából tartott beszéde. A „Magyar tenger” partján 1925. augusztus 25-én a biológiai állomás alapkövetélevelették. Ez állomás hivatva van arra, hogy a Magyar földrajzi Társaság világhírű 32 kötetes monográfiáját *A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei*-t még további értékes adatokkal gyarapítsa. A természettudományi nevelés kérdésével is foglalkozik a Közlöny. *Dr. Putnoky László: A háború előtti angol természettudományi oktatás és A háború utáni angol természettudományi oktatás* című cikkeiből megtudjuk, hogy az angolok is felismerték a természettudományokban a köznevelés legfőbb szervét – annak végtelen nagy jelentőségét, ami-

ben legnagyobb szerepe épen a világháborúnak van.

Dr. Rapaics Raymund megemlékezésében *Linhart György* boldogult magyaróvári gazdasági akadémiai professzorról ír, aki a gazdasági növénytan tanítását Magyarországon a tudományos és gyakorlati követelményeknek megfelelő színvonalra emelte. – Magyarországra, mint agrár államra nagy jelentőségük azon cikkek, melyek a nagy területeket elfoglaló szikesek termékenyvé tételének lehetőségeivel, a termőföld termőképességének fokozásával és termesztett növények nemesítésével foglalkoznak. A Közlöny értekezéseinek – nagyon helyesen – ilyen tárgyú közlemények teszik a gerincet. Közülük a legfontosabbak: *dr. Bogdánffy Ödön: Arteri szikeseink*, *dr. Ballenegger Róbert: A növények és a talaj reakciója*, *dr. Kreybig Lajos: Talajoltási kísérletek*, *Grábner Emil: A magyar búza nemesítése és a nemesített búzafajták gazdasági értéke*, *Grábner Emil: A növénynevelés és kertgazdasági jelentősége* és *dr. Bernátsky Jenő: A burgonya elfajzása – megdőlt elmélet*. – *Dr. Schafarik Ferenc* műegyetemi tanár a budapesti Dunapart büszkeségének, a *Szent Gellért-hegynék földtani múltját és jelenét*, az aljánál sorakozó hőforrásokat ismerteti. Ugyancsak az ő tollából ismerjük meg a *hajduszoboszlói mélyfúrás történetét és földtani viszonyait*, *dr. Dalmady Zoltán* pedig e nagy kincs orvosi használhatóságát ismerteti. – A földtan köréből még *dr. Mauritz Béla: Délafrika platina telepei* nek felfedezéséről, *dr. Ferenczi István: A Szantorin vulkán 1925. évi kitöréséről* ír, mint aktualis földtani eseményről.

Dudich Endre: Látogatás a Nápolyi Zoologiai állomás-on című cikke olvasása közben magunk előtt látjuk Kolozsvár és az egész magyar tudományos világ büszkeségét: boldogult *dr. Apáthy István* egyetemi tanárt, akiről a zoologiai állomáson a legnagyobb szeretettel és megbe-

csüléssel emlékeznek meg. – *Dr. Lengyel Béla: A fizika és kémia mulija és jelene*, *dr. Császár Elemér: A fényelektromos jelenség* és *dr. Kieselbach Gyula: A kémiai ipar mérgezési veszélyei és elhárításuk* című értekezéseikben a fizika és kémia időszerű kérdéseiről tájékoztatják az olvasókat.

Varga József: Ásványolajtermékek helyettesítése szénolajokkal és mesterséges úton előállított anyagokkal és *Bodócs István: A benzín pótlása burgonyaszesszel* című közleménye a világhatalmak érdekköreinek központjában álló nyers petróleum termékeinek pótlásával foglalkozó kutatásokat ismerteti. – A Magyarországon mind nagyobb tért hódító rádió népszerűsítéséről *Mende Jenő: Rövid hullámhosszak a rádióban*, *Hajós Antal: A rádió családfája* és *dr. Koren Dénes: A Karolus-féle rádióképtelegrafia* ismertetésével gondoskodnak. – *Dr. Vuk Mihály: Borbetegségek és borhibák* ról szóló közleménye mutatványt közöl a Társulat kiadásában közelebbről megjelenő: *Az élelmiszerek kémiai technológiája* című művéből.

Az embertan mezejéről *dr. Bartucz Lajos* a magyar faj fáradhatatlan kutatója: *A tudományos fajkutatás* ról közli a legfontosabb tudnivalókat.

Az orvostudományi cikkek gazdag sorozatából *dr. Somogyi Zsigmond: A napfűrdő és fényhatása az emberi szervezetre*, *dr. Jendrassik Jenő: Az angolkór-ellenes vitaminról*, *dr. Marikovszky György: Orvosi tisztaság – polgári, tisztaság*, *dr. Szilády Zoltán: Újabb malária eseteink és a szunyogirtás*, *Székely Salamon: A tej mint betegek tápláléka* című értekezéseket emelem ki, mint legfontosabbakat. – *Dr. Torday: Az anyatej jelentőségéről* a magyar anyáknak ad szívhöz szóló utasításokat.

Dr. Szilber József: Északsarkiri repülés és az időjárás ról ír és Amundsen északsarkiri expedíciójával kapcsolatban ismerteti a

meteorológiai megfigyelések jelentőségét az ilyen vállalkozásoknál. *Bogdánffy Odón: A cierva-t, Juan de la Cierva spanyol feltaláló új típusú csavarszárnyas repülőgépét mutatja be írásban és képekben.*

A nagyobb értekezések mellett állandó rovatait a Közlönynek: *Apró közlemények, Magyarország időjárása, A csillagos ég, a Levélszekerény*-ben a tudósítások kisebb természettudományi hírei, a *Feleletek*, melyekben a tagok a beküldött kérdéseikre a legkiválóbb szakemberektől kapnak válaszokat. Ezek egészítik ki a gazdagon illusztrált folyóiratot és teszik valóságos kincsesházává a természettudományi ismereteknek.

Megjegyezzük e mellett még azt is, hogy a Társulat rádiószakosztályt alakított, népszerű természettudományi estélyein az időszakos természettudományi kérdéseket ismertette, a természeti tünemények megfigyeléséről 7 vetített képes előadást tartott. Az évenként 4 számban megjelenő Pótfüzetekben, szakközleményekben a természettudományok haladásáról számol be. Az általa kiadott könyvek sorában az idén *Molisch Hans: Növényélettan különös tekintettel a kertészetre* című könyvet juttatja tagjai kezébe. El kell ismernünk, hogy a Királyi Magyar Természettudományi Társulat olyan fontos kultúrmissziót teljesít, amilyenrel kevés állam dicsekedhetik.

Dr. Tulogy János.

UNITÁRIUS SZÓSZÉK. XX. kötet. 1–4. sz. Szerkeszti: *Balázs András.* Kiadja az Egyetemes Unitárius Lelkészkör. Ódorheiu-Székelyudvarhely, 1926.

A múlt év szeptember első napjaiban az unitárius teológiai akadémia tanárai egy néhány vidéki pap közreműködésével Székelykeresztúron lelkészi továbbképző tanfolyamot tartottak. Az ott elhangzott egyházi és belmissziói beszédek és tudományos előadásokat tartalmazza ez a testes kötet.

Címéről itélve azt gondolhatnánk, hogy csak az unitárius papokat, legfeljebb az unitárius híveket érdeklik az ott elhangzottak. De végigolvasva a kötetet, azt állapítottam meg magamban, hogy ennek a kötetnek ez a cím nem eléggé alkalmas. Van benne olyan kérdések, melyeknek tárgyalása nem templomi szószékbe való, de vannak olyan kérdések is, melyek nemcsak az unitárius embert, hanem általában minden nyitott szemű, a kor felvetődő problémáival elfogulatlanul foglalkozó gondolkodót is érdekelhetik. Az olvasó betekintést nyer abba a végrehaladásra mind tudatosabbá váló belső, lelkeket építő és ébresztő missziói munkába, amelyet a háború előtti békés egyházi élet céltévesztő árama elhanyagolt, teljesen figyelmen kívül hagyott. Öröndetes bizonyítéka ez a kötet, ennek az előadásai annak a ráeszmélésnek, hogy az egyháznak nem egyedüli és kizárólagos hivatása az egyházi közigazgatás csikorgó kerekének kenegetése s napról-napra lélek nélkül való gépies továbbítása. Nem, az egyház ráeszmélt végre abból a fogalmából szükségképpen folyó legsajátosabb hivatására, mely az alvó lelkek öntudatos ébresztő pásztori munkájában áll. All ez nemcsak a kicsi unitárius egyházra, hanem általában az erdélyi magyar egyházakra is. Mint a ráeszmélésnek a jelét üdvözljük e kötetet.

Imákat, biblíamagyarásokat, beszédek és gyakorlati dolgozatokat olvasunk e kötetben, de olvasunk tudományos dolgozatokat is. Egyik ilyen tanulmány a *Gálfi Lőrinc* teológiai tanáré: *Krisztusban a XX. században.* A Jézus történelmi személye egyike a világirodalom ama problémáinak, melyek nemcsak a szakember, hanem a művelt közönség gondolkozását is foglalkoztatják. Gálfi Lőrinc tanulmánya bevezet minket abba a gondolatkörbe, melyből napjaink orthodox és liberális vallásos gondolkodói ezt a problémát tekintik és megítélik. Csodálatos, minő ellentétes meg-

ítéléseket bír meg a Jézus-probléma. Kezdve azon, hogy Jézus valósággal nem élt, hanem alakja a mítoszokat teremtő fantázia alkotása és tovább menve addig a felfogásig, hogy Jézus nem tökéletes emberi eszménykép, mert nem volt kellő tanultsága, látóköre korlátolt, osztozott kora tévedéseiben, hitte környezete babonáit és még erkölcsi tanításai is sok tekintetben alapos kifogás alá eshetnek s végezve a jobb szárnnyon azzal a nézettel, mely őt emberi mivoltából felemelve az Istenség lényegét tevő eszmévé finomítja, a felfogásoknak és véleményeknek olyan csodálatos tömegével, ellentéteivel és ellenmondásaival találkozunk, amely ámulatra ragad s lesznek olvasók, kikben visszatetszést szülnek. Hallottunk is olyan megjegyzést, hogy nem szerencsés és nem építő a Jézus-probléma legújabb történeti fejlődésének ismertetése. Nem osztozunk ebben a nézetben. Az ilyen kutatásokat nem szabad s nem is lehet eltitkolni, sőt meg kell ismertetni. Fontos és elhatározó az, hogy a problémára tartozó kutatásokat megfelelő vezetés és magyarázat mellett ismerje meg az olvasó vagy hallgató. Ezt a magyarázatot, a különféle felfogások értékelését – ha néha röviden és szűkszavúan is – megadja a tanulmány írója.

A modern vallásbölcselet problémái c. tanulmány dr. Varga Béla teológiai tanártól a kötet legértékesebb dolgozata. Korunk egyik nagy lendülettel művelt probléma-világába vezet be, midőn a vallásbölcselet különböző irányait ismerteti. Mint jó vezető, ismeri a vidék és táj minden sajátos értékét, de a nehézségeket is, melyeken átkalauzol. Alapos filozófiai iskolázottságával biztosan vezet, mert minden felbukkanó felfogásra megvan a saját maga jól kialakított nézete és véleménye s ismeri a problémákkal határos és vonatkozásban álló kérdéseket is. Állásfoglalása nem egyszer hív ki ellentmondást, amikor pld. a vallás szubjektív és objektív eleme között az előbbi

hátrányára az utóbbit – meggyőződésünk szerint – túlbecsüli. De részletes fejtegetésekre nem bocsátkozunk, mert nincs rá helyünk s mert az elejétől végig világos tervvel megszerkesztett tanulmányt szinte ismételnünk kellene. Aki a mai vallásbölcselet legnehezebb kérdéseiről általános tájékoztatást óhajt, annak nem tudnánk magyarban szerencsésebb bevezetést ajánlani Varga dr. tanulmányánál.

Dr. Kiss Elek az ótestamentum páratlan nemzeti küzdelmeinek fenséges példáit tárja a papság elé, melynek fanatizmusra van szüksége, hogy a faj vallás-erkölcsi és kulturális értékeit szolgálhassa, védelmezhesse és fejleszthesse. Másik előadásában meg azt a gondolatát fejti ki, hogy a ma még pályában élő összehasonlító vallástudomány az unitárius szellemet a legsajátosabban és szükségképpen igazolni fogja. *Csifó Salamon* teológiai tanár a kereszténység kifejlődésének főbb változatait tárja fel az első század végéig. *Dr. Boros György* egyik dolgozatában az unitárius gondolat mult százévi amerikai fejlődéséről ad vázlatos képet, másik dolgozatában gyakorlati tanácsokat ad a lelkeskedő papságnak. Értékeinket aggodalmasan féltő szívből meleg hangon és teljes meggyőződésből erednek e szavak: „Az a kultúra ami be van vésve Erdély köveibe, fáiba, ami jelleget adott annyi ezer falunak, azok a vadrózsák, melyek a nép ajkán fakadtak, azok a színek és vonalak, amelyek a kapuféltől a mestergerendáig mindent díszbe vontak, egy teremtő lélek szülöttei. Ha ez a lélek kivonulna innen!...”

Nem, ennek a léleknek nem lehet, nem szabad innen kivonulnia. Erről kell tennie az olyan lelkes és céltudatos munkának, amelynek a szelleme e könyv lapjairól felénk száll. Mert, aki ma az egyház kebelében lelkes és hivatásos munkát végez, az a magyar kultúra ügyét veszi fel.

Dr. Gál Kelemen.